Třicet let Optimalu

– začalo to Kroužkem nízkonástavkového včelaření v Brně

V minulém roce jsme si připomněli 200. výročí narození světoznámého včelaře L. L. Langstrotha. Zároveň na tyto týdny a měsíce připadá i výročí mnohem skromnější a s mnohem menším číslem – vznik brněnské skupiny včelařů, kteří se „našli" díky společnému zájmu o jednoduché nástavkové včelaření převážně s nízkonástavkovými úly.

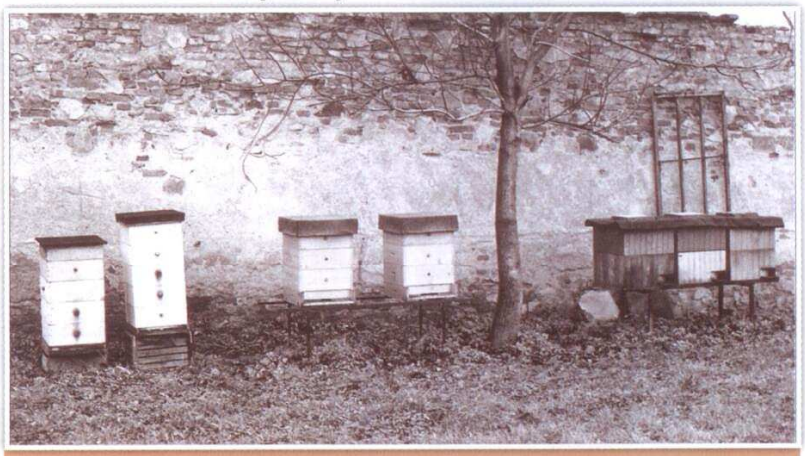

První NN úly v Troubsku v roce 1979

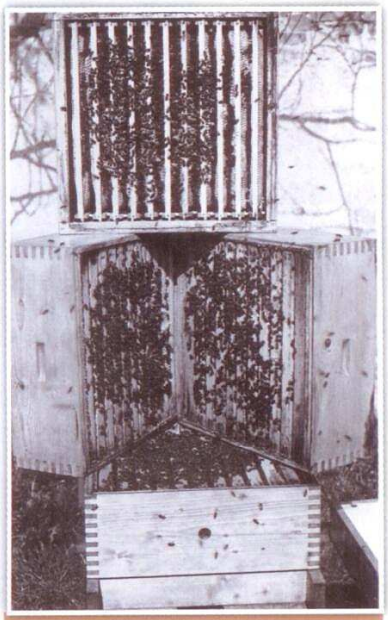

Otevřené kraňské včelstvo 11. dubna 1981

Už od jara 1980 jsme se často scházeli a vyměňovali si názory a zkušenosti. Zájemců postupně přibývalo, z Brna i okolí, a stále bylo o čem diskutovat, co řešit. Šlo především o nové pojetí chovu silných včelstev v prostorných (nízko)nástavkových úlech. Inspirací byly práce Farrara (1968) z USA, který dostatkem prostoru a zásob dokázal vyzimovat kolem 3 kg včel, což byla početnost pro naše poměry nepředstavitelná. Také během sezony používal Farrar podstatně větší prostory pro ubytování včel i uložení zásob. Včelařil v úlech s 11 rámky Lagsthrotovy délky a výšky 16,8 cm v nástavku. Uvedená míra byla zvolena z důvodů snadné manipulace s úlovými tělesy při zachování dostatku plástové plochy pro plod.

Na Slovensku R. Valent v 60. letech používal nízkonástavkové úly s 10 rámky 42×17 cm v nástavku. Jeho včelstva byla běžně vedena pouze ve čtyřech nástavcích, což nebylo o mnoho více, než plodiště a medník tradičního úlu. Známa byla i Brennerova publikace o nízkonástavkovém úlu a V. Ptáček měl v té době několik včelstev v těchto úlech. Nástavkové úly na míru 30 × 31 a 30 × 17 zaváděl i MUDr. Kučera. V Čechách zveřejnil několik článků Boháček o úlech na míru 30 × 20 cm. Oficiálně se v té době vyráběl úl Tachovský nástavkový se 3 nástavky na 9 rámků 39 × 24. V tehdejším provedení byl nedostatečně větraný (bez oček v nástavcích a s dvojitým dnem s nízkým podmetem). Včelařilo se v něm

Krmítko Optimalu na mezidně

Exkurze v roce 1981

Exkurze – rámek s matkou a Josef Volejník

Minioptimal se včelami

v podstatě tradičním způsobem, včelstva zůstávala slabá.

Společné hledání proto logicky vyústilo do založení skupiny při ZO ČSV Brno-město v listopadu 1980 s názvem Kroužek nízkonástavkového včelaření. Kroužek měl pochopení i podporu u vedení ZO ČSV, i sám tehdejší předseda MVDr. Neumann se besed kroužku často zúčastňoval. Předsedou byl zvolen V. Ptáček. Zpočátku měl kroužek 10 členů z řad brněnských včelařů a studentů z tehdejší Vysoké školy zemědělské, po 7 měsících činnosti více než 80 členů z celého Československa. Koncem r. 1981 potom měl kroužek 94 členů, v prosinci 1983 to bylo 153 členů a v březnu 1985 pak 217 členů.

Kroužek sdružoval zájemce o chov včel hlavně v úlech nízkonástavkových. Smyslem kroužku bylo poskytovat zájemcům dostupné informace z literatury o metodách chovu produktivních včelstev v (nízko)nástavkových úlech, předávat zkušenosti jiných včelařů i mezi sebou navzájem. Cílem bylo také vytvořit návrh úlu majícího šanci postupně sjednotit různé pohledy na nástavkové úly v jeden úlový systém vhodný pro celé Československo a příp. i pro některé další státy střední Evropy, kde se používá délka rámku 42 cm (kromě Slovenska Maďarsko, Rakousko, Německo aj.). Návrh takového úlového systému byl vypracován od podzimu 1980 do jara 1981 pod názvem Optimal. Jméno navrhl tehdejší student B. Pravda. Název vyjadřoval schopnost úlové soustavy poskytnout možnost jakémukoli typu včelaření ať s nízkými, tak vysokými rámky nebo i v různých kombinacích. Kromě nízkých nástavků obsahoval totiž i nástavky na vysoké rámky (42 × 27,5 a 42 × 30 cm, dva nízké nástavky by obsáhly i velkou míru maďarskou 42 × 36 cm). Rámky 17 cm vysoké byly voleny jako optimum pro plodování i ukládání medu. Čtvercový půdorys umožňoval maximálně racionalizovat jak stolařskou výrobu, tak i technologie včelaření. Návrh soustavy Optimal byl předložen včelařské veřejnosti v časopise Včelařství č. 5 a 6/1981.

Předchůdce úlu Optimal měl v několika exemplářích v provozu několik let V. Ptáček ve Výzkumném a šlechtitelském ústavu pícninářském v Troubsku u Brna. Ten se od návrhu Optimalu z r. 1981 lišil jen v několika detailech. V říjnu 1981 se konal v Brně v sále hotelu Slovan celostátní racionalizační aktiv, kde byl Optimal již vystavován. Rovněž na výstavě konané v Brně u příležitosti oslav 130. výročí organizovaného včelařství na Moravě v říjnu 1984 v prostorách Stadionu byl tento úlový systém prezentován. A to i v kočovném provedení včetně rozkládacích palet. Ve sborníku z této akce byl také zveřejněn podrobný plánek nízkonástavkové varianty tohoto úlu. O soustavu Optimal byl při všech příležitostech značný zájem a mnozí včelaři do těchto úlů postupně převedli svá včelstva. F. Bouzek navrhl čtyřúlové rozkládací zamykatelné palety, s nimiž později několik včelařů kočovalo. Jiní zkoušeli Optimaly v kočovných vozech nebo v paletách za auto. K dokonalosti bylo dovedeno i vytáčení medu, kdy byl vyvinut radiální koš na 12 rámků uložených do tradičního čtyřrámkového medometu. Počet 12 umožňoval symetrické vytáčení 2, 3, 4, 6, 8, 9, 10 a 12 plástů. Koš navrhl a vyrobil J. Konečný z Dobrušky. Pro zimování nejmenších včelstev byl navržen a vyzkoušen úlek na čtyři rámky – Minioptimal.

Kroužek vydával vlastní zpravodaje (Čermák, Ptáček), jež byly rozesílány všem přihlášeným členům po celé republice. První zpravodaj vyšel v červnu 1981. Zpravodaj vycházel nepravidelně, 2 až 3krát ročně. Byly v něm otiskovány kromě organizačních informací návody na osazení nízkonástavkových úlů a na včelaření

Optimal – dno palety

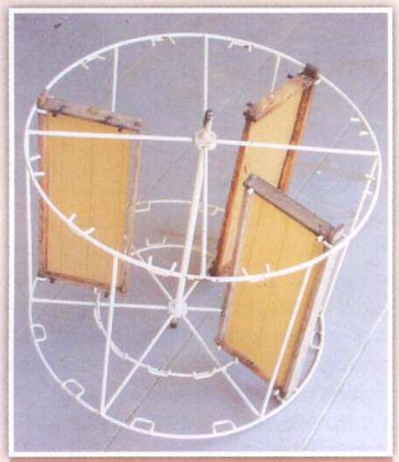

Vřeteno na nízkonástavkové rámky 42 x 17

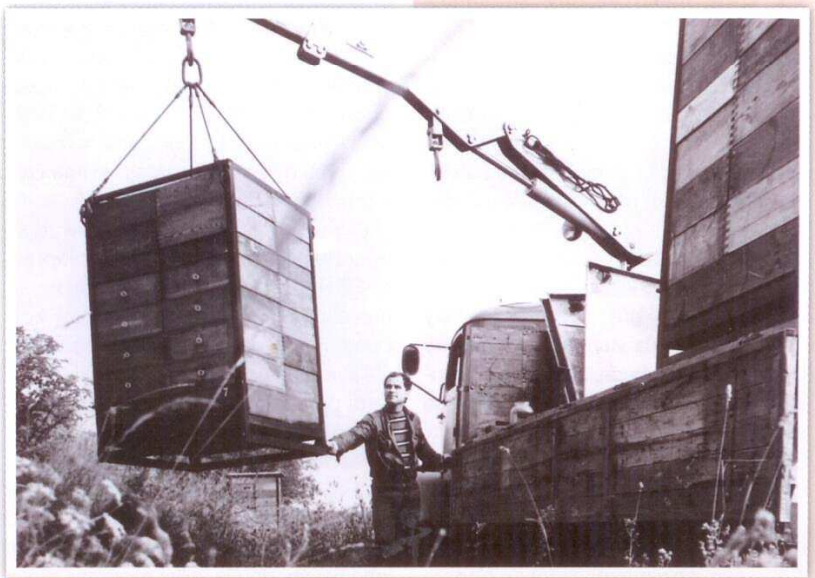

Optimal – kočovné palety F. Bouzka

Prototyp Optimalu rozložený

v nich, překlady důležitých zahraničních článků o chovu produktivních včelstev a o včelaření v nástavkových úlech a přehledy doporučené literatury pro samostudium, zkušenosti některých členů kroužku, odpovědi na dotazy, různé praktické rady aj. V 6., 7. a 8. zpravodaji byla otištěna kompletní dokumentace úlu Optimal pro tři výšky nástavku. Poslední, jedenáctý zpravodaj vyšel v březnu 1985.

V době mimo sezony se konaly v kavárně Muzeum každý měsíc od října do března besedy členů kroužku o nástavkovém včelaření. Na včelnicích s nízkonástavkovými úly se rovněž uskutečnilo několik setkání s besedou. Z nich první bylo v Troubsku 11. dubna 1981 za účasti 19 členů kroužku (viz informace ve Včelařství č. 6/1981, str. 164). Tato exkurze byla historická, protože zde byla předvedena včelstva, která navzdory chladnému jaru (těsně před ní zmrzly ořešáky i třešně) obsedala více než tři nástavky Optimalu. Ukázalo se, že dostatek prostoru a zásob působí na včely v Americe stejně jako na české kraňky.

I když od března 1985 zpravodaj už nevycházel kvůli početnému členstvu a náročnosti na jeho vydávání, tisk a rozesílání, besedy kroužku se v mimosezonním období v Brně nadále konaly až do dubna 1989 s účastí nejen jeho brněnských členů, ale i několika příznivců z dalších míst z Čech, Moravy i ze Slovenska.

Koncem roku 1982 byla vyhodnocena anketa mezi členy kroužku mapující stav jejich včelaření po první celé sezoně od zveřejnění návrhu soustavy Optimal. Dotazníky poslala 1/3 členů s těmito výsledky: mezi členy bylo 69 úlů Optimal, 47 úlů s rámky 39×17 cm, 87 nízkonástavkových úlů s rámky jiných rozměrů, celkem 203 nízkonástavkových úlů. Zkušenosti s nízkonástavkovými úly uváděli členové kroužku většinou jako dobré. Špatné byly obvykle v případě, když se jim ještě nepodařilo vybudovat v nich dostatečně silná včelstva s dostatkem kvalitního díla.

V posledních 10 letech se díky působení J. Boháče ve spolupráci s PSNV v Německu u nás rozšířily úly Langstroth poskytující korpusy s 10 rámky buď na běžnou míru (44,8 × 23,2 cm) nebo s nízkými variantami pro med. Z nich Optimalu odpovídá výška rámku 18,5 cm.

Ptáček včelaří v obou typech na Mendelově včelíně v Brně. Výnosy jsou přibližně stejné. Langstroth má výhodu lepšího plnění krajních medníkových plástů, jeho nevýhodou je velké množství dřeva v nástavku a tím těžší výchozí hmotnost.

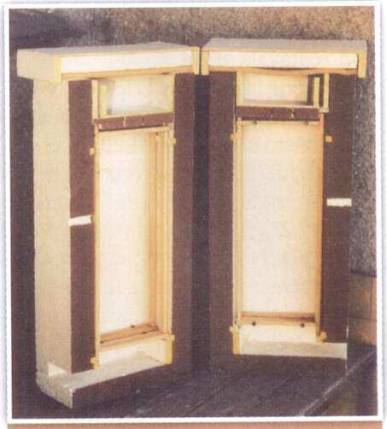

Minioptimal

Některá včelstva prostavějí nástavky bez ohledu na tlustou horní loučku.

Optimal umožňuje zazimovat nejsilnější včelstva s chomáčem až v 10 uličkách. Se čtvercovými nástavky se snadno manipuluje při převozu a skladování a dají se použít i pro kombinaci s jinými čtvercovými úly (nedostatek díla, převod včelstev z jiných měr atp.). Rámky s trny v dolních uličkách umožňují dokonalé umístění v nástavku a kočování i manipulaci s nástavky bez mačkání včel.

Ing. Květoslav Čermák, CSc.
Včelařská šlechtitelská stanice
Petrušov 26,
571 01 Moravská Třebová
vigor@vigorbee.cz
www.vigorbee.cz

doc. RNDr. Vladimír Ptáček, CSc.
nově opět Zemědělský výzkum
Troubsko
664 41 Troubsko, ČR
ptacek.home@cmail.cz
http://www.sci.muni.cz/ptacek/
http://www.vupt.cz/

Literatura:

Boháček: Jaké nástavkové úly a proč. Včelařství 1970, č. 5, str. 102.

Brenner O.: Nástavkový úl z hlediska života včelstva a jeho zákonitostí. ZO ČSSV Třemošná 1968, 63 str.

Farrar C. L. (1968): Productive managment of honey bee colonies. American Bee Journal 1968, č. 3–10. Český překlad – Odborné včelařské překlady 1979, č. 2, str. 27–28.

Valent R.: Potrebujeme silné včelstvá? Včelár 1968, č. 1 a 3.

Valent R.: Z nízkonadstavkovej praxe. Včelár 1968, č. 3, str. 54–55.

Valent R.: Patnáct let éčka. Včelařství 1980, č.3, str. 54–55.